

A voltes amb la desafecció

Un fantasma recorre la nostra democràcia, el fantasma de la desafecció. Des de fa temps que aquest concepte s'utilitza per designar un sentiment col·lectiu, una actitud multiforme, a mig camí entre els distanciaments, la ràbia continguda, la indolència i el cansament envers la política. Aquesta diversitat fa molt difícil la detecció del fenomen a través d'enquesta. Tant sols se'n obtenen visions parcials, ombres d'un fantasma que no es deixa atrapar.

Potser la manifestació més evident del fenomen es produeix mitjançant l'abstenció electoral, però fins i tot en aquest cas les interpretacions difereixen. L'abstenció també és una realitat multiforme a la que cadascú pot donar una interpretació diferent. Tot i que sembla indiscutible que l'abstenció electoral hagi crescut en el darrer cicle electoral, les raons d'aquest increment i la seva possible durada en el temps són elements oberts al debat.

En aquest número, *frc REVISTA DE DEBAT POLÍTIC* ha volgut abordar el tema de la desafecció des de diferents perspectives. Primer, des d'una visió teòrica, que dóna el catedràtic Fernando Vallespín en una extensa entrevista i el professor de Filosofia José A. Pérez Tapias en un article. Però també des de la vessant més empírica, ja sigui en l'anàlisi dels elements de la desafecció, com ho fan Àngels Pont, Carlos Clavero i Luciano Miguel en els seus articles, com des de l'estudi de l'abstenció electoral, que analitza Núria Garcia en el seu text.

Tot i la seva naturalesa gasosa, existeixen suficients elements per considerar que aquest fenomen indeterminat que anomenem desafecció realment existeix i ens ha d'ocupar. La desafecció és com les “*meigas*” gallegues, que no es veuen, però “*de habermas, haylas*”. Possiblement, el més racional que es pot fer no és tant intentar descobrir el perfil d'un element tant volàtil com la desafecció, sinó detectar-ne les possibles fonts, allò que fa que la desafecció aparegui.

Hi ha elements que ens indiquen que efectivament estem vivint un moment de certa confusió, de canvis profunds, que acaba desembocant en això que anomenem desafecció. Aquests elements són tants i de naturalesa tan variada, que es fa molt difícil anomenar-los tots i ordenar-los de manera comprensible. N'apuntem alguns, sense pretendre ser exhaustius, però intentant perfilar els marges d'un fenomen esquiu.

En primer lloc, cal constatar que la política ha canviat. L'emergència de la televisió i el domini absolut que té sobre el lligam entre polític i elector, ha transformat la manera de fer i entendre la política. Aquesta ha esdevingut un element de consum més en un món dominat per les regles de la publicitat. És el que Vallespín anomena en l'entrevista la “*turbopolítica*”, l'acceleració dels “*tempos*” de l'activitat política, que comporta la impossibilitat de generar projectes de llarg termini o fidelitats profundes. La política del segle XXI té poc a veure amb la del XX, com la societat actual tampoc s'assembla del tot amb la dels anys trenta.

El canvi social, l'emergència de la societat de consum massiu, els mitjans audiovisuals, l'acceleració dels ritmes, la desagregació social, la fluïdesa, l'imperi de la immediatesa, ha transformat la política de manera pro-

funda. Tant l'electorat com els actors polítics s'han acomodat a aquest canvi amb dificultat. Persisteix en l'imaginari col·lectiu una idea de la política que té més a veure amb el període clàssic que amb el moment present, i que fa que la deriva actual (on la política ja no ocupa el centre de l'espai social, sinó que n'és una perifèria) es percebi com quelcom indesitjable, com un error que cal corregir. La distància entre el que és la política i el que creiem que ha de ser se'n fa inacceptable i ens distancia de la política real d'avui en dia. La desafecció seria la conseqüència d'aquesta distinció entre el que és i el que creiem que hauria de ser.

Un segon apartat el formarien elements que expliquen la desafecció propis del context espanyol, i que són abordats per Clavero i Miguel en el seu article. Aquests són elements que es troben en el substrat del pensament col·lectiu, allò que s'anomena la cultura política. La societat espanyola, tal i com reconeixen els clàssics de la politologia, és profundament antipolítica, per allò que la política té d'activitat comuna. L'espanyola és una societat individualista, desconfiada d'aquells que diuen defensar el bé comú, ja siguin partits, sindicats o associacions diverses. No és estrany que Espanya sigui el país europeu amb una menor taxa d'afiliació a qualsevol tipus d'entitats.

Tradicionalment, el distanciaments de la política s'havia atribuït als quaranta anys de dictadura i al persistent adoctrinament en l'antipolítica. Els estudiosos de finals dels setanta parlen de la cultura política espanyola com a “*democratismo cínico*”, és a dir, una combinació a parts iguals de suport a les institucions democràtiques i de desconfiança en els polítics i els partits. Aquesta aparent contradicció és de la mateixa naturalesa que la que explica Àngels Pont en el seu article, quan assenyala que l'increment de l'interès envers la política que s'ha produït en els últims anys ha anat acompanyat d'un descens de la confiança envers els polítics. Pont parla d'una “*aproximació recelosa i desconfiada dels ciutadans en relació als seus líders i institucions*”.

Aquest recel és el que quantifiquen Clavero i Miguel en el gairebé 80% d'electors que afirmen que “*no es pot confiar plenament amb els polítics*”. El més preocupant d'aquesta tendència és que no ha disminuït amb els anys, com podria esperar-se. Les noves generacions, nascudes ja en democràcia, mantenen les pautes actitudinals dels seus predecessors, sense que es pugui atribuir el fenomen a raons d'edat.

La sèrie històrica d'enquestes de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) és una mina per estudiar el fenomen. El 1992, aquells que tenien entre 18 i 24 anys, és a dir

la primera generació de la democràcia, tenien les mateixes opinions que els que van viure la dictadura. Més de la meitat creia que els partits només servien per dividir la gent i tres quartes parts afirmava que els polítics són tots iguals. El problema és que, setze anys més tard, els que tenen entre 18 i 24 anys el 2008 (és a dir, nascuts entre 1984 i 1990) manifesten exactament les mateixes opinions.

Trenta anys de democràcia no han estat capaços de canviar substancialment una cultura política basada en la desconfiança. Alguna cosa està fallant en la conversió dels valors en què es basa el sistema institucional en actituds individuals dels electors.

Finalment, un tercer grup d'elements que propiciarien la desafecció són propis de Catalunya, i estan explicats en part en el text de la Núria Garcia. El sistema polític català ha viscut una transformació profunda en els últims deu anys, que ha acabat amb un model que s'havia mantingut pràcticament inalterat des de les primeres eleccions autonòmiques.

Aquest model acabat es fonamentava en l'hegemonia electoral d'un partit, CiU, que agrupava el vot d'una part de l'electorat sense fidelitat al mateix temps que en desmobilitzava una altra part. A les elec-

cions municipals i generals, ambdós grups quedaven “*alliberats*”, de manera que optaven significativament pel PSC. El desgast de CiU, el govern del PP, el canvi de candidat al PSC i l'emergència d'ERC provoquen i alhora expliquen un canvi que modifica les fidelitats anteriors i deixa una part significativa dels electors en una espècie de “*stand by*”.

La comparació de les taxes d'abstenció d'Espanya i Catalunya demostra l'existència d'aquest fenomen circumscrit a l'espai català i que podria qualificar-se de desajust de l'oferta, ja que existiria una part de l'electorat que no veuria en cap de les opcions partidistes una oferta atractiva.

Elements estructurals, doncs, i elements de conjuntura que, units, conformen aquest magma que hem anomenat desafecció i que aquest número aborda. Per damunt de totes les anàlisis sura una pregunta: podem consentir tenir una democràcia que només es mobilitza en moments molt puntuals, que viu en la letargia participativa i que té molt poca confiança en els seus actors? ■

CONSELL DE DIRECCIÓ

La distància entre el que és la política i el que creiem que ha de ser se'n fa inacceptable i ens distancia de la política real d'avui en dia. La desafecció seria la conseqüència d'aquesta distinció entre el que és i el que creiem que hauria de ser